

Lipsa de informație și procedurile dificile

Înregistrarea redusă pentru votul prin corespondență în România

■ SERGIU GHERGHINA

[University of Glasgow]

■ IULIA TOMA

[Goethe University Frankfurt]

Abstract

For the first time in post-Communist Romania, the national legislative elections organized in December 2016 allow the citizens living abroad to cast their vote by regular mail. To use postal voting the voters had to register between May and September 2016 and numbers reveal that very few voters registered. This article analyzes the sources of information used by those who registered and the causes of those who did not register. We use data from a survey conducted between 18 September (a few days after registration was closed) and 4 October 2016 with 403 respondents. The results are not generalizable to the entire diaspora (since the sampling is not representative probabilistic) but they are informative and relevant to the understanding of the process. They show that the main sources of information for those who registered were online (Facebook and the website of the Ministry of Foreign Affairs), newspapers, and friends and acquaintances. At the same time, the absence of information about registration and the difficulty of procedures were the main reasons against the registration.

Keywords

postal voting; registration; information; procedures; Romania

Introducere¹

Alegerile prezidențiale din 2014 au avut în centrul lor, în special între cele două tururi de scrutin, dificultățile pe care românii din diasporă le-au întâmpinat în momentul în care au dorit să voteze. Procedurile dificile și numărul insuficient de secții de votare au făcut ca perioada de așteptare a cetățenilor să ajungă până la câteva ore, iar unele persoane nu au reușit să voteze deși așteptaseră timp îndelungat. Imagini cu șirurile de sute de metri sau chiar câțiva kilometri formate în fața secțiilor de votare din marile orașe europene au fost larg răspândite în mediul online și în presa românească și internațională în acele zile. Organizarea precară a acelor alegeri, mesajele de mobilizare transmise de românii din străinătate și solidaritatea alegătorilor din țară față de situația existentă au fost factori determinanți în câștigarea alegerilor de către Klaus Iohannis². Acesta din urmă declara, odată cu problemele de

1 Autorii doresc să mulțumească lui Mihail Chiru pentru sugestiile și recomandările pe o versiune preliminară a acestui articol și Clarei Volintiru pentru ajutorul oferit în procesul de colectare a datelor.

2 Sergiu Gherghina, "The Romanian Presidential Election, November 2014." *Electoral Studies* 38 (2015): 109-14.

la primul tur de scrutin din 2014, că introducerea votului prin corespondență pentru a facilita procesul de vot pentru românii din străinătate va fi implementată în timpul mandatului său. O astfel de promisiune avea loc atât în contextul general al încălcării dreptului la vot, cât și în cel particular al unei susțineri masive de care a beneficiat în diasporă în cel de-al doilea tur de scrutin (aproximativ 90% dintre voturile exprimate). Importanța votului prin corespondență pentru diaspora a fost reiterată de președintele Iohannis în perioada care a trecut de la acele alegeri, iar în octombrie 2015 propunerea legislativă a fost inițiată³ de un număr de deputați și senatori aparținând, în ordine alfabetică, Partidului Conservator (PC), Partidului Național Liberal (PNL), Partidului Social Democrat (PSD), Uniunii Democratice Maghiare din România (UDMR) și minorităților naționale. Legea a fost adoptată în noiembrie 2015 în cele două Camere ale Parlamentului, fiind promulgată în aceeași lună și devenind Legea 288 / 2015.

Articolul 4 al acestei legi prevede ca pentru exercitarea votului prin corespondență cetățenii români trebuie să se înscrie în Registrul electoral cu această opțiune, pentru înscriere fiind necesare o cerere scrisă, o copie după actul de identitate și o copie după documentul care dovedește dreptul de ședere emisă de autoritățile din țara de rezidență. Aceste documente puteau fi depuse personal la misiunile diplomatice / oficiul consular din țara de domiciliu sau trimise prin poștă. Înregistrarea pentru votul prin corespondență a fost posibilă în diasporă în perioada 1 aprilie – 14 septembrie 2016 și s-au înregistrat 6.937 de persoane⁴. Comunicatul Autorității Electorale Permanente (AEP) din 21 septembrie 2016 menționează că 609.962 alegători (dintr-un total de aproape 19 milioane de cetățeni români cu drept de vot) au domiciliul sau reședința în afara țării. Însă aceste date reflectă doar evidența persoanelor care au pe pașaport mențiunea „domiciliu în străinătate”, ele fiind importate de către AEP de la Direcția Generală de Pașapoarte din cadrul Ministerului Afacerilor Interne⁵. Numărul românilor din străinătate este mult mai mare și rămâne necunoscut, estimările existente indicând mai mult de patru milioane în țările europene, destinațiile preferate fiind Italia, Spania, Franța, Germania și Marea Britanie⁶. În acest context, numărul celor înregistrați este foarte mic relativ la numărul migranților români în pofida unei campanii lansate de Ministerul Afacerilor Externe (MAE) în colaborare cu AEP la finalul anului 2015 pentru promovarea posibilității votului prin corespondență.⁷

Acest articol își propune investigarea surselor de informații pentru cei care s-au înregistrat pentru acest tip de vot, precum și identificarea cauzelor pentru care

3 Propunerea legislativă a fost precedată de amânări repetate și dezbateri îndelungate (de câteva luni) din comisia parlamentară pentru reformă electorală pe această temă.

4 Comunicat de presă AEP „privind numărul cetățenilor români cu domiciliul sau reședința în străinătate înscriși în Registrul electoral” (2016) www.roaep.ro/prezentare/comunicat-de-presa/comunicat-de-presa-283/, accesat la 5 octombrie 2016.

5 Cătălin Alexandru, „Ana Maria Pătru, despre cei 600.000 de înscriși în Registrul Electoral: AEP a importat date de la MAI”, *Agerpres*, 21 septembrie 2016, <http://www.agerpres.ro/politica/2016/09/21/ana-maria-patru-despre-cei-600-000-de-inscrisi-in-registrul-electoral-aep-a-importat-date-de-la-mai-18-23-12>, accesat la 5 octombrie 2016.

6 István Horváth, “The Culture of Migration of Rural Romanian Youth.” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34 (2008): 771–86; Remus Anghel, *Romanians in Western Europe: Migration, Status Dilemmas, and Transnational Connections* (Lanham: Lexington Books, 2013); Silvia Marcu, “From the Marginal Immigrant to the Mobile Citizen: Reconstruction of Identity of Romanian Migrants in Spain.” *Population, Space and Place* 21 (2015): 506–17; Sergiu Gherghina, “Making Voices Count: The Political Participation of Romanian Immigrants in Western Europe.” *East European Politics* 32 (2016): 258–76.

7 Toate informațiile referitoare la procedura de vot prin corespondență, inclusiv campania de informare și documentele necesare pentru înregistrare, sunt disponibile pe site-ul MAE, la adresa www.mae.ro/parlamentare-2016, accesat ultima dată pe 5 octombrie 2016.

mulți cetățeni români din străinătate nu au făcut acest lucru. În acest sens, utilizăm datele unui sondaj online efectuat în perioada 18 septembrie – 4 octombrie 2016 la care au răspuns 403 persoane. Dată fiind lipsa datelor referitoare la migrații români este imposibilă realizarea unui eșantion reprezentativ probabilistic. Rezultatele prezentate în cadrul acestui text nu sunt generalizabile la nivelul întregii diaspore, însă sunt informative și importante pentru înțelegerea cauzelor care au dus la (ne)înregistrarea pentru votul prin corespondență. Ele indică faptul că alegătorii români din străinătate care s-au înregistrat pentru votul prin corespondență au avut concomitent mai multe surse de informare în care rolul principal a fost jucat pentru jumătate de mediu online (Facebook sau site-ul MAE, cu o pondere mai mare pentru rețeaua de socializare), iar pentru o treime de ziare, prieteni și cunoștințe. În același timp, vizibilitatea scăzută a campaniei de informare referitoare la existența votului prin corespondență (mulți dintre respondenții la sondaj nu știau despre posibilitate) și dificultatea procedurii au fost principalele motive care au împiedicat înregistrarea.

Prima secțiune este dedicată unei priviri de ansamblu asupra votului prin corespondență în care sunt prezentate avantajele și dezavantajele utilizării acestuia observate în urma folosirii sale în alte țări. Cea de-a doua secțiune oferă câteva detalii despre design-ul de cercetare cu accent pe chestionarul utilizat, modalitatea de colectare a răspunsurilor și măsurarea variabilelor. Cea de-a treia secțiune include rezultatele analizei la nivel individual cu distribuții de frecvență, analiză a cauzelor pentru înregistrare și lipsa acesteia, precum și unele corelații și regresii cu variabile precum durata șederii, prezența anterioară la vot sau variabile socio-demografice. Concluziile rezumă principalele rezultate și discută unele direcții de utilizare a observațiilor generale din cadrul acestui studiu.

Utilizarea votului prin corespondență

Una dintre cele patru metode principale de exprimare a preferinței în alegeri – alături de votul în persoană, cel electronic și cel prin împuternicire (*proxy*) – este votul prin corespondență. Acesta este folosit pe scară largă, pentru toți cetățenii, în câteva țări precum Australia, Elveția, Franța, Germania, Polonia, Portugalia, Marea Britanie, Noua Zeelandă sau Statele Unite (doar în unele state). În acestea votul prin corespondență este posibil pentru unul sau mai multe tipuri de alegeri: locale, naționale (legislative și/sau prezidențiale), europene. În țări precum Canada, India, Irlanda, Israel, Norvegia, Olanda sau Thailanda votul prin corespondență este disponibil doar pentru anumite segmente ale populației: studenți ce locuiesc departe de casă, persoanele aflate în închisoare, cei din serviciul militar, persoane cu dizabilități sau spitalizate, cetățenii care locuiesc sau lucrează în afara țării în ziua alegerilor. Începând cu alegerile legislative naționale din decembrie 2016, România se alătură acestui grup de țări care permit votul prin corespondență pentru un anumit segment al populației, și anume pentru cei care locuiesc în afara granițelor țării. O astfel de inițiativă este congruentă cu situația din țări precum Canada, Norvegia sau Elveția în care votul prin corespondență este singura metodă de vot pentru cei care locuiesc în afara țării⁸.

În general, votul prin corespondență are drept scop principal creșterea prezenței la vot, reducerea costurilor și oferirea posibilității de vot celor care din

8 Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), „Voting from Abroad: The International IDEA Handbook.” (2007), www.idea.int/publications/voting_from_abroad/index.cfm, accesat la 12 octombrie 2016; Mihail Chiru, Marina Popescu, Raluca Toma, „Reforma legislației electorale” (Raport Median Research Center, 2015).

diferite motive nu pot merge în persoană. Pentru a se bucura de succes, este necesar ca acest tip de vot să îndeplinească anumite condiții precum: o bază de date exactă a alegătorilor, un sistem poștal eficient, un sistem avansat de tipărire a formularelor de vot și a celor de informare, o campanie de promovare, surse online ce prezintă informația actualizată la intervale regulate de timp, posibilitatea cetățenilor de a pune întrebări telefonic și online⁹.

Această modalitate de vot are numeroase avantaje față de votul în persoană și le prezentăm succint în rândurile următoare.¹⁰ În statele în care votul nu este obligatoriu, s-a înregistrat o creștere a prezenței la vot a cetățenilor prin introducerea opțiunii prin corespondență. Această creștere este determinată în principal de faptul că cetățenii nu mai sunt nevoiți să meargă direct la secțiile de votare și pot vota de acasă¹¹. Alegătorii primesc instrucțiuni clare ale procesului, iar întreaga procedură este gratuită. Creșterea a fost înregistrată preponderent în alegerile care aveau stimuli scăzuți precum cele locale sau primare (din interiorul partidelor pentru stabilirea candidaților acestuia pentru funcțiile publice). Studii anterioare au ilustrat faptul că votul prin corespondență este o alternativă convenabilă mai ales pentru alegători deja decizi să voteze (în special a celor cu venituri mari și grad ridicat de educație) și mai puțin a celor care sunt indecizi¹². În același timp, votul prin corespondență a determinat o creștere a prezenței la vot a celor cu un venit peste medie, a alegătorilor cu studii superioare și a celor din mediul rural deoarece le oferă posibilitatea de a participa la o activitate la care – din cauza frecvenței sale ridicate (un număr mare de alegeri locale) – nu puteau fi prezenți fizic¹³.

Costurile votului prin corespondență sunt estimate ca fiind mai mici decât cele ale votului în persoană, ele neimplicând recrutarea, instruirea, distribuirea și costurile personalului necesar pentru secțiile de votare. În 1997, prin intermediul votului prin corespondență Noua Zeelandă a economisit 3,6 milioane de dolari australieni, iar statul american Oregon anticipează anual o reducere a costurilor de aproximativ trei milioane de dolari (americani) datorită posibilității votului prin corespondență¹⁴. Un alt avantaj constă în oportunitatea cetățenilor de a discuta cu cei din jur despre candidați pentru a lua o decizie informată. Cei care decideau în cabina de vot pe cine votează nu mai sunt nevoiți să facă acest lucru în grabă, ci într-un cadru mai informat și confortabil, discutând cu prietenii sau familia¹⁵.

Instrucțiunile scrise primite de cetățeni privind procedura de desfășurare a votului constituie un alt aspect pozitiv. În cazul alegerilor în persoană, aceste instrucțiuni sunt uneori oferite în ziua alegerilor la secțiile de votare de candidați sau de reprezentanți ai partidelor politice ce pot influența decizia cetățenilor. Primirea acestora prin poștă de la o autoritate a statului neutră limitează posibilitatea de influențare a deciziei, neoferind candidaților posibilitatea de a-i influența în ultimul moment pe alegători să își schimbe opțiunea prin diferite metode (de exemplu, cumpărare de voturi). Faptul că aceste instrucțiuni sunt scrise permit cetățeanului recitarea lor până în momentul în care lucrurile devin mai clare. În același timp, există

9 IDEA, "Voting by Mail." The IDEA Technical Paper Series for Election Administrators 1/99 (1999), www.idea.int/vt/upload/voting_by_mail.pdf, accesat la 5 octombrie 2016.

10 Pentru o sinteză a avantajelor și dezavantajelor votului prin corespondență, vezi Mihail Chiru, „Argumente pro și contra introducerii votului prin corespondență”, *Openpolitics.ro* (2015), www.openpolitics.ro/wp-content/uploads/pro-si-contra1.pdf, accesat la 12 octombrie 2016.

11 IDEA, "Voting by Mail."

12 Jeffrey A. Karp, Susan A. Banducci, "Going Postal: How All-Mail Elections Influence Turnout." *Political Behavior* 22 (2000): 223–39.

13 Karp, Banducci, "Going Postal"

14 Karp, Banducci, "Going Postal"

15 IDEA, "Voting by Mail."; Sean Richey, "Who Votes Alone? The Impact of Voting by Mail on Political Discussion." *Australian Journal of Political Science* 40 (2005): 435–42.

și aspecte mai puțin benefice: faptul că aceste instrucțiuni sunt scrise nu permite adresarea de întrebări și astfel neclaritățile de moment ale alegătorilor pot rămâne nerezolvate¹⁶. Pentru astfel de neclarități sunt oferite numere de telefon sau adrese de e-mail la care alegătorii pot solicita informații suplimentare, însă acestea necesită resurse suplimentare de timp și efort din partea cetățeanului.

Efectele pozitive ale votului prin corespondență sunt observate direct în țări le care îl utilizează frecvent. De exemplu, în Elveția a fost înregistrată o creștere a prezenței la vot de 4,1% în ultimele trei decenii prin implementarea votului prin corespondență¹⁷. În statul american Oregon au fost analizate 48 de alegeri (generale și pentru Senat) în care s-a înregistrat o prezență la vot în perioada 1995-1996 cu 10% mai mare prin intermediul votului prin corespondență¹⁸.

Votul prin corespondență are însă și unele dezavantaje. Dificultatea creării unei baze de date exacte și actualizate cu adresele alegătorilor este unul dintre acestea. Astfel, este posibil ca alegătorii să nu primească formularul de vot din diferite motive precum schimbarea domiciliului sau absența unei litere sau cuvânt din adresă; prin comparație, în sistemul clasic de vot chiar dacă alegătorii și-au schimbat reședința pot vota. În plus, absența unui oficiu poștal în unele zone împiedică obținerea formularului de vot. În general, funcționarea votului prin corespondență necesită servicii poștale eficiente, de încredere și sigure. Calitatea diferită a serviciilor poștale din diferite țări poate conduce la diferențieri în ceea ce privește exprimarea votului prin corespondență (cu alte cuvinte, unii cetățeni vor reuși să îl folosească, iar alții nu) și acest element afectează egalitatea oportunităților de vot¹⁹.

Studii anterioare au ilustrat faptul că nici creșterea participării electorale nu este continuă și robustă, ci s-ar petrece doar la primele alegeri în care este folosit votul prin corespondență datorită elementului de noutate²⁰. Un alt dezavantaj este acela că unii alegători nu se simt confortabil să voteze în mediul privat, fiind înconjurați de familie sau prieteni. Acesta este prezent mai ales în cazul celor care au în familie un membru activ politic. Acesta din urmă este perceput drept o sursă de influențare a votului, alegătorii nu beneficiază în acest context de intimitatea oferită de cabina de vot²¹. Un mecanism similar are loc și în familiile în care unul dintre membri este autoritar și poate impune celorlalți din familie cu cine să voteze sau poate vota în locul lor deoarece identitatea celui care a votat nu este mereu verificată. În unele cazuri alegătorii pot să nu primească materialele de vot, iar altcineva din familie să le primească și să voteze²².

Un alt inconvenient este posibilitatea ridicată de fraudă, iar observarea și monitorizarea sunt mult mai dificile decât în cazul votului tradițional²³. Plicurile cu voturi sunt, de obicei, ușor de recunoscut având o altă culoare decât cele obișnuite sau o formă specifică. Prin urmare, pot fi și simplu de interceptat²⁴. Un exemplu în acest sens îl constituie alegerile din Birmingham (Marea Britanie) din 2004 în care 3.500 de voturi prin corespondență au fost fraudate. O încercare de

16 IDEA, "Voting by Mail."

17 Simon Luechinger, Myra Rosinger, Alois Stutzer, "The Impact of Postal Voting on Participation: Evidence for Switzerland." *Swiss Political Science Review* 13 (2007): 167–202.

18 Karp, Banducci, "Going Postal"

19 Mihail Chiru, "Argumente pro și contra"

20 Matt Qvortrup, "First Past the Postman: Voting by Mail in Comparative Perspective." *The Political Quarterly* 76 (2005): 414–19.

21 IDEA, "Voting from Abroad"

22 Chantal Enguehard, Rémi Lehn, "Vulnerability analysis of three remote voting methods." (Lucrare prezentată la XXI IPSA World Congress of Political Science, Santiago de Chile, 2009)

23 Mihail Chiru, "Argumente pro și contra"

24 Enguehard, Lehn, "Vulnerability analysis"

a remedia aceasta situație a fost stabilirea unei proceduri de includere în plicul de vot a unei declarații aparținând unui martor ce confirmă identitatea persoanei care a votat. Procedura a cauzat dificultăți celor care doreau să voteze prin corespondență și a determinat o scădere a încrederii alegătorilor în acest tip de vot cu toate că până atunci majoritatea cetățenilor nu avuseseră această părere. Ca urmare a percepției electoratului referitoare la vulnerabilitatea sistemului de vot prin corespondență, Comisia Electorală a Marii Britanii a recomandat stoparea acestuia pe viitor²⁵. Probleme suplimentare pot apărea cu serviciile poștale. În cadrul referendumului organizat în Marea Britanie în iunie 2016 pentru ieșirea țării din Uniunea Europeană, cetățenii britanici care locuiesc în Germania s-au confruntat cu respingerea plicurilor de vot de către reprezentanții serviciului poștal german, fiind invocată imposibilitatea de a trimite plicurile gratuit. Problema a fost generată de faptul că UE nu a reglementat dimensiunea plicurilor ce pot fi trimise gratuit până în momentul votului²⁶.

Aceste considerente generale indică beneficiile și problemele ce pot apărea în cazul votului prin corespondență. Utilizarea sa poate aduce aspecte pozitive atât la nivel personal (de exemplu, exercitarea dreptului la vot în mediul privat, posibilitatea informării despre candidați) și la cel al societății (sporirea numărului celor care votează). Însă experiența din țările care îl folosesc arată că votul prin corespondență are unele slăbiciuni mai ales în ceea ce privește posibila influențare a alegătorilor de către prieteni sau posibilitatea de pierdere a votului ca urmare a fraudării sau a serviciilor poștale. Trebuie însă menționat că niciunul dintre aceste elemente negative nu este de necontrolat. Există soluții care sunt aplicate treptat, iar experiențele pozitive din ultimele decenii au determinat un număr în creștere de țări să îl introducă drept opțiune de vot. Printre acestea se numără și România care îl va folosi pentru prima dată la alegerile legislative naționale din 2016. Secțiunea următoare descrie sondajul online efectuat pe cetățenii români din străinătate și prezintă profilul respondenților la chestionar.

Design-ul cercetării

La câteva zile după încheierea perioadei de înregistrare pentru votul prin corespondență am inițiat un sondaj online printre românii din străinătate. Acesta a avut loc în perioada 18 septembrie – 4 octombrie 2016 și a fost promovat în mediul online. Sondajul a fost promovat în principal pe paginile de Facebook aparținând grupurilor de români din diasporă, pe forumurile dedicate românilor din străinătate, distribuit diverselor rețele academice din străinătate, rețelelor sociale ale autorilor acestui studiu, precum și respondenților unui sondaj efectuat cu românii din străinătate în urmă cu trei ani. Unii dintre respondenți au fost rugați să distribuie mai departe cunoștințelor link-ul către sondaj. Astfel, în cele 17 zile de colectare a răspunsurilor au fost înregistrate 403 persoane dintre care 387 l-au completat în întregime. Din totalul de respondenți am eliminat 10 răspunsuri ce aparțineau fie persoanelor care au revenit în România și locuiau în țară la momentul completării chestionarului, fie celor care nu mai aveau cetățenia română și astfel nu puteau vota în alegerile organizate în decembrie 2016 (toate aceste aspecte au fost indicate în răspunsurile oferite). Chestionarul a avut un număr de

25 Victorian Electoral Commission, „Security of postal voting.” VEC Position Paper (2009), www.vec.vic.gov.au/files/PP-PostalVotingSecurity.pdf, accesat la 5 octombrie 2016.

26 Philip Oltermann, „Thousands of EU referendum postal votes feared lost in Germany.” *The Guardian*, 7 iunie 2016, www.theguardian.com/politics/2016/jun/07/thousands-eu-referendum-postal-votes-feared-lost-germany, accesat la 5 octombrie 2016.

opt întrebări, cele mai multe dintre ele ofereau alternative de răspuns, iar durata medie de completare a fost de aproximativ două minute.

Scopul acestui chestionar a fost identificarea surselor de informație pentru cei care s-au înscris pentru votul prin corespondență și analizarea motivelor care au stat la baza neînregistrării pentru acest tip de vot. Graficul 1 reflectă distribuția respondenților în funcție de răspunsul la întrebarea „Pentru prima dată în alegerile din România cetățenii români care locuiesc în străinătate vor putea vota prin corespondență. Înregistrarea a avut loc în perioada 1 aprilie – 14 septembrie 2016 și dorim să știm dacă dumneavoastră v-ați înregistrat pentru votul prin corespondență”. La această întrebare 50 de respondenți au răspuns afirmativ, ei reprezentând aproximativ 13% din total, iar 343 au răspuns negativ (87%). Se poate observa cu ușurință că eșantionul nu a fost reprezentativ și prin prisma procentului ridicat de respondenți care au afirmat că s-au înregistrat pentru votul prin corespondență. Însă un eșantion reprezentativ probabilistic este imposibil de obținut în condițiile în care nu există o statistică a numărului de migranți români și unii dintre aceștia sunt ilegal în străinătate. Sondajul nostru a inclus și câțiva cetățeni români care sunt migranți ilegali, ei explicând acest lucru în secțiunea de comentarii.

Graficul 1: Distribuția respondenților în funcție de înregistrarea la vot prin corespondență (N=393)

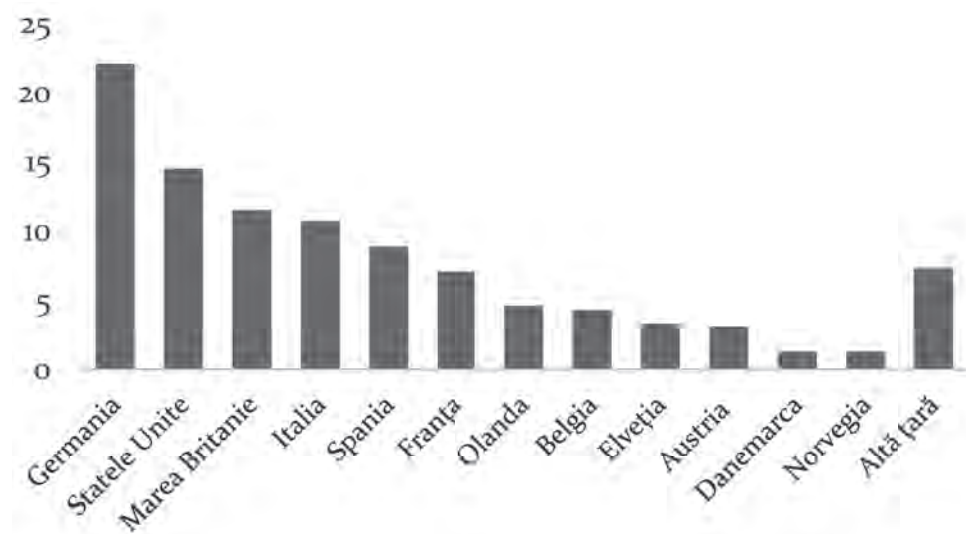
Profilul respondenților

Înainte de analiza propriu-zisă este relevant să vedem cine sunt acești respondenți: în ce țară locuiesc și de cât timp, cât de mult participă politic, ce nivel de educație au și care sunt vârsta și sexul lor. Graficul 2 prezintă procentele respondenților (pe axa verticală) în funcție de țara de domiciliu. Se poate observa că majoritatea țărilor menționate sunt vest-europene, excepție făcând Statele Unite care ocupă poziția a doua în ierarhia procentului de respondenți. Germania este țara din care au existat cei mai mulți respondenți, iar Italia și Spania se situează în primele cinci țări deși în realitate ocupă primele două poziții în Europa în ceea ce privește numărul de migranți români. În total sunt 12 țări în care au existat peste

1% procent de respondenți, însă acoperirea geografică a sondajului și numărul țărilor crește dacă ne uităm la țările incluse în categoria „altă țară”. Din acestea există un număr foarte mic de respondenți (între unul și trei) și ele sunt, în ordine alfabetică, următoarele: Australia, Bulgaria, Canada, China, Cipru, Croația, Irlanda, Israel, Japonia, Malta, Polonia, Portugalia, Qatar, Suedia și Ungaria.

În ceea ce privește durata de ședere în aceste țări, mai mult de jumătate dintre respondenții la sondaj (51%) locuiesc în străinătate de mai mult de nouă ani.²⁷ Cei cu rezidența în străinătate cu o perioadă cuprinsă între șase și nouă ani reprezintă 14% dintre respondenți, iar 19% au între trei și șase ani. Un procent de 16% are reședința în străinătate de sub trei ani, dintre aceștia doar 4% fiind de mai puțin de un an. Aceste date indică faptul că sondajul a inclus în mare parte români cu perioadă medie sau lungă de ședere în țările reprezentate în graficul 2.

Graficul 2: Țara de domiciliu a respondenților (% , N=393)

Tabelul 1 indică gradul de participare electorală a respondenților la sondaj. Această participare este înregistrată pentru alegerile legislative din 2012, cele europarlamentare din 2014 și cele prezidențiale din 2014. La alegerile din 2012 44% dintre cei care au răspuns sondajului au votat, acest procent fiind puțin mai mare decât prezența la vot de la nivel național în acele alegeri – 42% conform statisticilor oficiale. La alegerile europene din 2014 s-au prezentat la vot 29% dintre cei intervievați (față de 32% prezența la vot la nivelul întregii țări) și la alegerile prezidențiale din 2014 au participat 61% dintre respondenți (comparativ cu 53% în primul tur și 64% în cel de/al doilea tur la nivelul întregii țări). Aceste procente ilustrează că gradul de participare electorală a celor care au participat la sondaj este similar cu cel de la nivel național. Această observație este relevantă deoarece ilustrează faptul că eșantionul utilizat nu este deviant din punct de vedere al comportamentului electoral – nu este nici foarte activ, nici pasiv. Comparând aceste procente cu rata participării din străinătate, atunci rezultă că persoanele incluse în eșantion sunt foarte active din punct de vedere electoral. Datele participării electorale între 2004 și 2014 indică variații cuprinse între valoarea

²⁷ Întrebarea din sondaj a vizat durata totală de ședere chiar dacă au existat unele întreruperi.

minimă de 22.557 alegători la alegerile europarlamentare din 2007 și o valoare maximă de 379.116 la turul al doilea de scrutin al alegerilor prezidențiale din 2014²⁸. Chiar și în cazul celei mai mari rate de participare, aceasta se situează undeva în jurul a 10% dacă raportăm la estimările legate de numărul de cetățeni români din străinătate.

Tabelul 1: Participarea la vot în precedentele alegeri (% , N=380)

	Da	Nu	Nu am avut drept de vot
Alegerile parlamentare naționale din 2012	44	53	3
Alegerile parlamentare europene din 2014	29	68	3
Alegerile prezidențiale din 2014	61	37	2

Marea majoritate a respondenților la acest sondaj are un grad ridicat sau foarte ridicat de educație. Astfel din totalul de 380 de persoane care au răspuns la această întrebare (la precedentele erau 393, dar la aceasta 13 nu au răspuns), 34% au studii universitare, iar 40% au efectuat și studiile postuniversitare de masterat, doctorat sau postdoctorat. Doar 16% dintre cei care fac parte din eșantion au liceul, pentru celelalte categorii de școli înregistrându-se următoarea distribuție de frecvență: studii gimnaziale (1%), școală profesională (4%), școală postliceală (1%) și colegiu universitar (3%). Cel mai tânăr respondent la sondaj are 19 ani, iar cel mai vârstnic 88 de ani. distribuția acestora pe categorii de vârstă indică faptul că 47% dintre persoanele din eșantion au până în 35 de ani, 39% au vârste cuprinse între 36 și 50 de ani, iar 14% au peste 51 de ani. În ceea ce privește sexul respondenților, aceștia au fost distribuiți relativ egal: 49% sunt de sex feminin și 51% sunt de sex masculin.

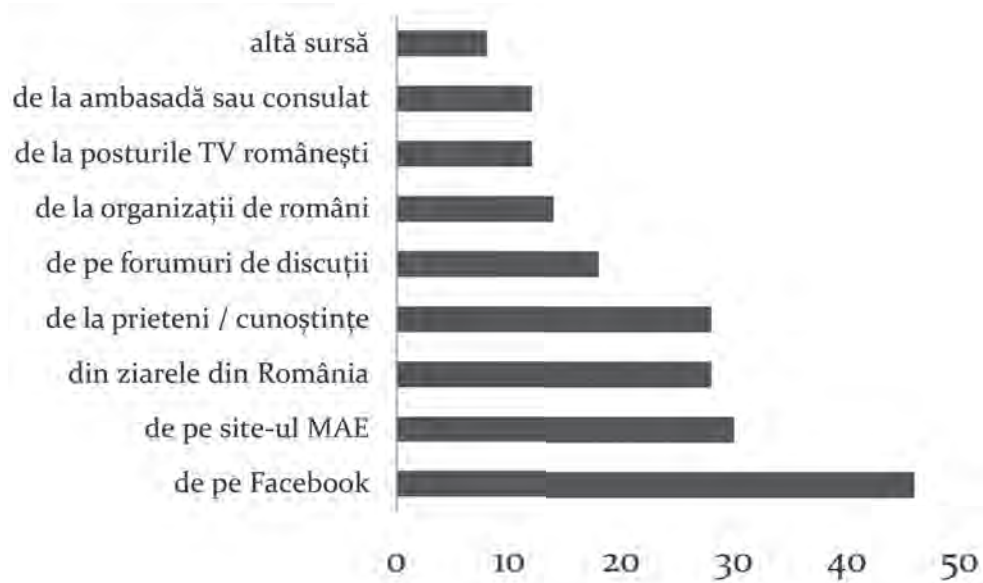
Aceste caracteristici indică o diversitate a țărilor incluse în eșantion și că cei mai mulți dintre respondenți locuiesc de multă vreme în străinătate, au un nivel mediu de participare electorală raportat la prezența la vot din România și mare raportat la participarea electorală a diasporei, au un grad foarte ridicat de educație și sunt relativ tineri. Odată stabilit profilul de bază al acestora, secțiunea următoare va analiza sursele de informație ale celor care s-au înregistrat pentru votul prin corespondență, precum și motivele celor care nu au făcut acest lucru.

De ce (nu) se înregistrează românii

Procentele din graficul 1 indică faptul că 13% dintre cetățenii români care au participat la sondaj s-au înregistrat pentru votul prin corespondență. Acestora le-a fost adresată următoarea întrebare pentru a afla despre sursele de informare referitoare la această procedură: „De unde ați aflat despre posibilitatea votului prin corespondență? (Răspuns multiplu, vă rugăm să alegeți toate răspunsurile care se aplică din lista de mai jos)”. Opțiunile de răspuns sunt cele prezentate în graficul 3, împreună cu procentele celor care le-au ales. Existența răspunsului multiplu a permis alegerea mai multor opțiuni și de aceea procentele însumate dau mai mult de 100.

²⁸ Chiru, Popescu, Toma, „Reforma legislației electorale”, 48

Graficul 3: Sursele de informație pentru românii care s-au înregistrat (N=50)

Notă: Întrebarea a permis răspuns multiplu și de aceea suma procentelor depășește 100.

Majoritatea respondenților a ales mai mult de o sursă din care a aflat despre posibilitatea înscrierii pentru votul prin corespondență. De exemplu, 35% dintre cei care au aflat de pe Facebook despre această posibilitate s-au informat despre procedură și de pe site-ul MAE. Acestea sunt și principalele două surse de informație, prima dintre ele fiind indicată de aproape jumătate (46%), iar cea de-a doua de aproape o treime (30%). Dat fiind profilul respondenților (tineri, cu nivel de educație ridicat), nu este surprinzător că mediul online a reprezentat principala sursă de informație. Ziarele din România și prietenii sau cunoștințele sunt următoarele două surse care a servit fiecare drept bază de informare pentru 28% dintre cei din eșantion. Și în acest caz este o suprapunere între cele două surse: 36% dintre cei care au aflat din ziare despre această posibilitate au făcut acest lucru și din discuțiile cu prietenii sau cunoștințele. Forumurile de discuții pe Internet, organizațiile de români din străinătate și reprezentanții ambasadelor sau consulatelor au fost surse de informare pentru un procent redus de cetățeni. În categoria „altă sursă” se încadrează broșurile și afișele primite sau citite în aeroporturi sau autogări.

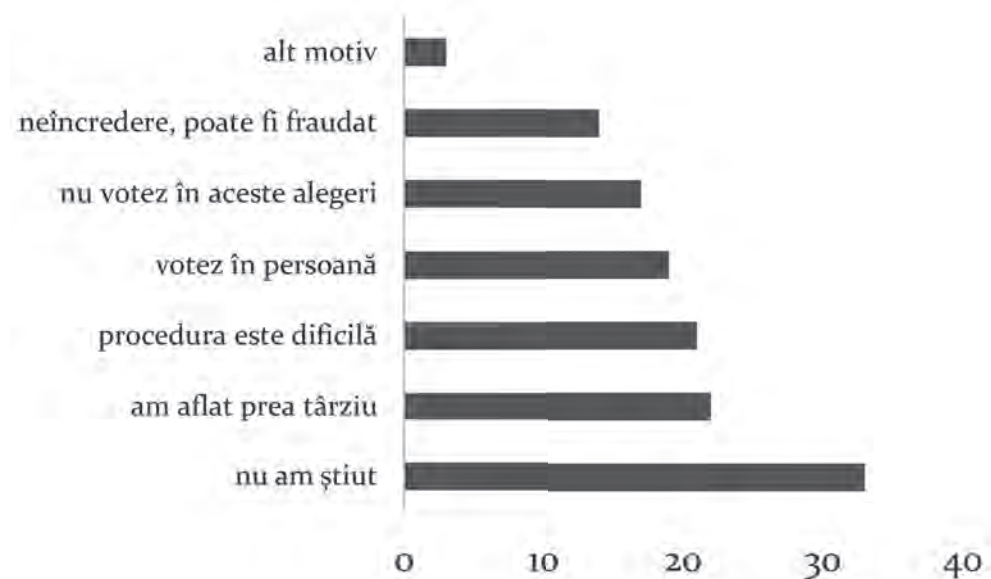
Motivele neînregistrării

Cetățenii români care nu s-au înregistrat pentru votul prin corespondență au fost întrebați „Care a fost motivul pentru care nu v-ați înregistrat pentru votul prin corespondență? (Răspuns multiplu, vă rugăm să alegeți toate răspunsurile care se aplică din lista de mai jos)”. Comparat cu respondenții care s-au înscris pentru votul prin corespondență, numărul răspunsurilor multiple în cazul cetățenilor care nu s-au înscris a fost mult mai redus. De exemplu, doar 7% dintre cei care au afirmat că nu au știut despre posibilitatea înregistrării pentru votul prin corespondență au afirmat și că nu au încredere în acest sistem de vot deoarece poate fi fraudat. O treime dintre respondenți au indicat drept motiv pentru neînscris faptul că nu au știut despre această posibilitate; acesta este principalul motiv invocat prin comparație cu celelalte. Pe locul al doilea în topul motivelor este că au aflat prea târziu, aproape un sfert dintre respondenți au ales indicat acest motiv (22%). Dacă

Însumăm aceste două opțiuni (lipsa informației sau aflarea sa prea târziu – foarte puțini au bifat ambele opțiuni și astfel însumarea lor este relevantă), putem observa că 55% dintre cei care nu s-au înscris pentru votul prin corespondență au motivat acest lucru prin prisma accesului la informație. De asemenea, este important de menționat că o parte a celor care au bifat opțiunea „am aflat prea târziu despre această posibilitate” au aflat despre ea prin intermediul sondajului. Acesta a fost lansat doar la câteva zile după încheierea perioadei de înscriere, iar unii dintre ei au menționat explicit în comentariile inserate că au primit informația completând chestionarul. În aceste condiții, însumarea celor două opțiuni are și mai mult sens.

Al treilea motiv menționat de cetățenii români din străinătate a fost acela că procedura este dificilă. Completarea unei cereri și anexarea unei copii a actului de identitate și a dovezii de ședere au fost considerate de 21% dintre respondenți drept impedimente pentru înregistrare. Aproximativ o cincime dintre cei care au răspuns (19%) au menționat că nu s-au înregistrat pentru acest tip de vot deoarece o vor face în persoană, iar 17% au menționat că nu intenționează să voteze în aceste alegeri. Unele dintr epersoanele care au ales această din urmă opțiune au adăugat unele comentarii care să le justifice răspunsul. Acestea exprimau nemulțumirea față de candidați și față de sistemul electoral care este axat pe partide: „Nu ai pe cine vota”, „Nu am încredere în candidați”, „Degeaba votăm un parlamentar pentru că el trece apoi la alt partid. Nu se respectă articolul 2 din Constituție și nimeni nu vede asta” sau „Nu am încredere în clasa politică actuală, candidații nu prezintă nicio garanție și nu accept să-mi impună partidul persoana pe care eu trebuie să o votez; deci, de legea electorală beneficiază doar partidele”.

Graficul 4: Motivele menționate de românii care nu s-au înregistrat (N=343)

Notă: Întrebarea a permis răspuns multiplu și de aceea suma procentelor depășește 100.

Deși este folosit pentru prima dată în alegerile din România, votul prin corespondență este văzut doar de 14% dintre cei care nu s-au înregistrat și au răspuns la acest sondaj drept o modalitate de vot cu grad de risc. Aceștia au menționat drept motiv neîncrederea în el, temându-se de posibile fraude. Totuși, acest scepticism este deseori însoțit de alte motive. De exemplu, 24% dintre cei

care menționează teama de fraudare a votului prin corespondență spun că oricum vor merge să voteze în persoană, iar 28% afirmă că procedurile de înregistrare sunt complicate. Alte motive pentru neînregistrare au fost menționate de 3% dintre respondenți și acestea au variat de la suspiciuni legate de modalitatea de înregistrare la critici referitoare la proceduri. În prima categorie se încadrează afirmații precum „Nu vreau ca autoritățile române să știe adresa mea din străinătate sau să aibă copii după documentele mele din străinătate”, „Această înregistrare este o metodă securistă de a monitoriza expatriații”, „Metodă subtilă de obținere a datelor personale ale diasporei”, „Nu am încredere că statul român va procesa în siguranță datele mele personale” sau „Este un mod de a găsi persoanele care sunt rezidente în străinătate și de a le supune taxelor pe venit”. Aceste temeri reflectă unele idei eronate și sunt fundamentate pe lipsa informației corecte referitoare la ce se întâmplă cu datele odată procesate. Campaniile de informare pot accentua mai mult aceste elemente pentru a reduce incidența unor asemenea opinii. Dintre criticile procedurale aduse înregistrării pentru votul prin corespondență pot fi menționate: „Perioada de înregistrare este prea devreme”, „Perioada a fost destul de scurtă și am uitat”, „Procedura este dificilă: fără scanner acasă nu se pot trimite documentele în format electronic, iar pentru a le depune personal la consulat trebuie luată o zi de concediu” sau „Vot electronic ar fi mai convenabil sau cel puțin înregistrare electronică”. Au existat și câteva comentarii care au indicat aspecte legate de documente care ar putea fi clarificate în campaniile de informare viitoare: „Nu sunt înregistrat/ă cu domiciliul în străinătate (încă am buletin românesc și doresc să-l păstrez)” sau „Doresc să păstrez adresa de reședință în România”.

Aceste rezultate indică faptul că cei care s-au înscris pentru votul prin corespondență au obținut informația cu preponderență din mediul online (rețele de socializare, site-ul MAE sau forumuri de discuții), pe când principalul motiv al celor care nu s-au înregistrat a fost acela că nu au avut acces la informație (deloc sau în timp util). Am realizat analize statistice bivariate și multivariate care să indice variabilele asociate înscrierii pentru votul prin corespondență; rezultatele sunt prezentate în sub-sectiunea următoare.

Analiză statistică

Tabelul 2 include rezultatele corelațiilor și regresii binare realizate cu înscrierea la votul prin corespondență drept variabilă dependentă (0 = absența înscrierii, 1 = înscriere). Pentru această analiză, votul în precedentele alegeri a fost codat dihotomic cu 0 pentru cei care nu au votat sau nu au avut drept de vot în acele alegeri și 1 pentru cei care au votat. Corelațiile indică faptul că a existat o tendință redusă a românilor cu ședere mai scurtă în străinătate și a celor mai tineri (coeficienții sunt mici și ne semnificativi statistic) să se înregistreze mai mult decât cei cu ședere îndelungată și în vârstă. Votul în precedentele alegeri este corelat pozitiv cu înregistrarea pentru votul prin corespondență. Rezultatele indică faptul că cetățenii români care au votat la alegerile prezidențiale din 2014 sau la cele legislative naționale din 2012 au fost mai activi în ceea ce privește înregistrarea comparativ cu cetățenii care nu au votat. Același lucru s-a întâmplat și cu alegătorii prezenți la alegerile europene din 2014, însă relația statistică este mai slabă și ne semnificativă din punct de vedere statistic. Educația și sexul nu sunt corelate cu înregistrarea pentru votul prin corespondență ceea ce înseamnă că persoanele cu grad scăzut de educație se înregistrează la fel de mult ca cele cu grad de educație foarte ridicat și nu există diferențe între alegătorii de sex feminin și cei de sex masculin.

Analiza de regresie confirmă în mare măsură aceste rezultate. Cele mai importante rezultate sunt acelea că cetățenii din străinătate care au mers la urne în alegerile prezidențiale din 2014 au o probabilitate de 2,30 ori mai mare să

se înregistreze pentru votul prin corespondență comparativ cu cei care nu s-au prezentat atunci la vot. În mod similar, cei care au votat în alegerile legislative din 2012 au o probabilitate de 1,53 de ori mai mare decât cei care nu au votat atunci să se înregistreze pentru votul prin corespondență. Respondenții mai tineri sunt mai înclinați către înscriere decât cei în vârstă (probabilitate de 0,83). Spre deosebire de rezultatele corelației, durata șederii și votul în alegerile europene din 2014 își schimbă direcția efectului. În cadrul analizei de regresie persoanele cu o durată mai îndelungată a șederii au o probabilitate puțin mai mare decât cei cu durată redusă să se înregistreze (1,08). Paradoxal, cei care nu au votat în alegerile europene din 2014 par să se înregistreze mai mult decât cei care au votat.

Tabelul 2: Corelații și regresie pentru înscrierea la votul prin corespondență

	Coeficienți	
	Corelație	Regresie binară
Durata șederii în străinătate	-0,06	1.08 (0,14)
Vot în alegerile legislative (2012)	0,11*	1.53 (0,39)
Vot în alegerile europene (2014)	0,06	0.83 (0,40)
Vot în alegerile prezidențiale (2014)	0,14**	2.30* (0,42)
Educație	-0,01	1.01 (0,10)
Vârsta	-0,08	0.78 (0,27)
Sexul	0,03	1.18 (0,32)
N	378-393	378
Pseudo R ²		0.05

Note: Coeficienții de corelație sunt non-parametrici (Spearman). Coeficienții de regresie binară sunt probabilități (odds-ratios), deviațiile standard în paranteze.

**p < 0.01; *p < 0.05.

Concluzii

Acest articol a dorit să explice de unde provenea informația cetățenilor români din străinătate care s-au înregistrat pentru votul prin corespondență și cauzele pentru care mulți cetățeni români nu au făcut acest lucru. Utilizând datele unui sondaj online efectuat imediat după încheierea perioadei de înregistrare, analiza ilustrează că sursele online în forma grupurilor de Facebook, site-ului MAE și a forumurilor de discuție online, au fost cele mai des utilizate de către cei care s-au înregistrat. În același timp, principalele cauze pentru care românii nu s-au înregistrat sunt faptul că nu au știut despre această posibilitate, au aflat prea târziu sau au considerat procedurile dificile. Aceste concluzii sunt relevante prin prisma profilului respondenților incluși în eșantion: tineri, cu studii superioare, implicați politic și cu o durată de ședere în străinătate relativ mare. Absența informației la nivelul acestui tip de grup poate fi îngrijorătoare din perspectiva celor care încearcă să realizeze campaniile de informare.

Aceste observații contrazic afirmații din cadrul AEP, instituția care a coordonat alături de MAE campania de informare pentru votul prin corespondență, exprimate într-un interviu publicat în 13 septembrie 2016. Conform acestora, scepticismul și informarea eronată referitoare la înregistrare sunt cauzele principale pentru care românii s-au înregistrat în număr mic. În același context, se menționa că lipsa de

informare nu este un argument pentru numărul scăzut de înregistrări²⁹. Datele indică o situație mult diferită: doar câțiva respondenți au indicat scepticismul drept motiv pentru neînregistrare, iar un număr și mai mic a indicat că nu cunoaște procedura de înregistrare. În schimb, unul din cinci români care nu s-a înregistrat pentru vot prin corespondență a afirmat că procedurile sunt dificile. Dată fiind utilizarea pentru prima dată a acestui tip de vot și necesitatea ca alegătorii să fie înscrși în Registrul electoral, o astfel de procedură este parțial justificată. Însă poate fi simplificată așa cum s-a întâmplat prin adoptarea unei ordonanțe de urgență cu câteva săptămâni înainte de finalul perioadei de înregistrare prin care cetățenilor le era permis să transmită documentele și electronic. În același timp, trebuie remarcat faptul că cei mai mulți dintre cei care au decis să se înregistreze aveau informația din mediul online. Mult mai puțini au aflat de la ziare și posturi românești, prieteni sau cunoștințe, personalul ambasadelor sau consulatelor sau materiale promoționale tipărite. Aceste concluzii pot reprezenta un punct de plecare util pentru campaniile de informare viitoare ce pot pune accentul pe promovarea online.

Un alt rezultat important este acela că cetățenii activi din punct de vedere electoral (care au votat la precedentele alegeri) sunt mai orientați către votul prin corespondență decât cei care nu au votat. Această observație confirmă concluziile cercetărilor anterioare conform cărora tot cetățenii activi politic sunt interesați de inovația din domeniul votului. Însă o astfel de informație este utilă pentru o campanie de informare viitoare care poate avea mesaje diferențiate în funcție de componente: pe de o parte poate ținti grupul de alegători tradiționali prin oferirea unui timp îndelungat de înscriere (unii respondenți s-au plâns despre perioada scurtă și de faptul că se termină cu mult înaintea alegerilor). Pe de altă parte, campania de informare poate avea mesaje destinate mobilizării cetățenilor care nu fac frecvent parte din electorat și să folosească mijloace diverse (de exemplu, cooperarea cu organizații ale comunităților românești din străinătate).

BIBLIOGRAFIE:

Alexandru, Cătălin. 2016. „Ana Maria Pătru, despre cei 600.000 de înscriși în Registrul Electoral: AEP a importat date de la MAI”, *Agerpres*, 21 septembrie, disponibil la <http://www.agerpres.ro/politica/2016/09/21/ana-maria-patru-despre-cei-600-000-de-inscrisi-in-registrul-electoral-aep-a-importat-date-de-la-mai-18-23-12>, accesat ultima dată pe 5 octombrie 2016.

Anghel, Remus. 2013. *Romanians in Western Europe: Migration, Status Dilemmas, and Transnational Connections*. Lanham: Lexington Books.

Chiru, Mihail. 2015. „Argumente pro si contra introducerii votului prin corespondenta”, Openpolitics.ro, disponibil la www.openpolitics.ro/wp-content/uploads/pro-si-contra1.pdf, accesat ultima dată pe 12 octombrie 2016.

Chiru, Mihail, Marina Popescu și Raluca Toma. 2015. „Reforma legislației electorale”. Raport Median Research Center.

Comunicat de presă AEP. 2016. „privind numărul cetățenilor români cu domiciliul sau reședința în străinătate înscriși în Registrul electoral”, disponibil la www.roaep.ro/prezentare/comunicat-de-presa/comunicat-de-presa-283/, accesat ultima dată pe 5 octombrie 2016.

29 Sebastian Zachmann, „Ana Maria Pătru, șefa AEP: 'Votul prin corespondență este gestionat de Poștă și MAE'. Cine desface plicurile și cine răspunde dacă vor fi noi cozi la urne.” *Adevărul*, 13 septembrie 2016, adevarul.ro/news/politica/interviu-ana-maria-patru-sefa-aep-votul-corespondenta-gestionat-posta-romana-maecine-desface-plicurile-1_57d82cd05ab6550cb8a11832/index.html, accesat la 5 octombrie 2016.

- Enguehard, Chantal și Rémi Lehn. 2009. „Vulnerability analysis of three remote voting methods.” Lucrare prezentată la XXI IPSA World Congress of Political Science, Santiago de Chile.
- Gherghina, Sergiu. 2015. “The Romanian Presidential Election, November 2014.” *Electoral Studies* 38: 109–14.
- Gherghina, Sergiu. 2016. “Making Voices Count: The Political Participation of Romanian Immigrants in Western Europe.” *East European Politics* 32 (2): 258–76.
- Horváth, István. 2008. “The Culture of Migration of Rural Romanian Youth.” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34 (5): 771–86.
- Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). 1999. „Voting by Mail.” The IDEA Technical Paper Series for Election Administrators, no. 1 / 99, disponibil la www.idea.int/vt/upload/voting_by_mail.pdf, accesat ultima dată pe 5 octombrie 2016.
- Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA). 2007. „Voting from Abroad: The International IDEA Handbook.” disponibilă la www.idea.int/publications/voting_from_abroad/index.cfm, accesată ultima dată pe 12 octombrie 2016.
- Karp, Jeffrey A. și Susan A. Banducci. 2000. “Going Postal: How All-Mail Elections Influence Turnout.” *Political Behavior* 22 (3): 223–39.
- Legea 288 / 2015, disponibilă la www.roaep.ro/vot_strainatate/assets/doc/Legea-288-pentru-completarea-Legii-208-2015.pdf, accesată ultima dată pe 5 octombrie 2016.
- Luechinger, Simon, Myra Rosinger și Alois Stutzer. 2007. “The Impact of Postal Voting on Participation: Evidence for Switzerland.” *Swiss Political Science Review* 13 (2): 167–202.
- Marcu, Silvia. 2015. “From the Marginal Immigrant to the Mobile Citizen: Reconstruction of Identity of Romanian Migrants in Spain.” *Population, Space and Place* 21 (6): 506–17.
- Oltermann, Philip. 2016. „Thousands of EU referendum postal votes feared lost in Germany.” *The Guardian*, 7 iunie, disponibil la www.theguardian.com/politics/2016/jun/07/thousands-eu-referendum-postal-votes-feared-lost-germany, accesat ultima dată pe 5 octombrie 2016.
- Qvortrup, Matt. 2005. “First Past the Postman: Voting by Mail in Comparative Perspective.” *The Political Quarterly* 76 (3): 414–19.
- Richey, Sean. 2005. “Who Votes Alone? The Impact of Voting by Mail on Political Discussion.” *Australian Journal of Political Science* 40 (3): 435–42.
- Website MAE, www.mae.ro/parlamentare-2016, accesat ultima dată pe 5 octombrie 2016.
- Victorian Electoral Commission. 2009. „Security of postal voting.” VEC Position Paper, disponibil la www.vec.vic.gov.au/files/PP-PostalVotingSecurity.pdf, accesat ultima dată pe 5 octombrie 2016.
- Zachmann, Sebastian. 2016. „Ana Maria Pătru, șefa AEP: ‘Votul prin corespondență este gestionat de Poștă și MAE’. Cine desface plicurile și cine răspunde dacă vor fi noi cozi la urne.” *Adevărul*, 13 septembrie 2016, disponibil la adevarul.ro/news/politica/interviu-ana-maria-patru-sefa-aep-votul-corespondenta-gestionat-posta-romana-maecine-desface-plicurile-1_57d82cd05ab6550cb8a11832/index.html, accesat ultima dată pe 5 octombrie 2016.